

KREATIVLIK TUSHUNCHASINING TIPLARI VA IJODKORLIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI TALQINI

S.Q.Eshboyeva

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika kafedrasida p.f.f.d (PhD)*

Zuxra Mirzaliyeva

*Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (Boshlang'ich ta'lim)
mutaxassisligi 1-kurs magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kreativlik tushunchasining tiplari va zaruriy sifatleri, boshlang'ich sinf o'quvchilari iqtidorini kreativ asosda rivojlantirishning pedagogik jihatdan o'rganilganligi, boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy faoliyatini takomillashtirish, ta'lim tizimiga qiziquvchanlik va izlanish xarakteridagi bilimlarning muntazam berilishi haqida ma'lumotlar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi va o'quvchi, ijodkorlik, insoniy xususiyat, kreativlik, intilish, tafakkur, tushuncha, usul, metod, ta'lim, sharoit, iqtidor, izlanish.

Maktab voyaga yetayotgan avlod tafakkurini shakllantirish ustaxonasidir, agar kelajakni qo'ldan chiqarishni istamasang, maktabni qo'lda mustahkam tutmog'ing lozim.

A. Barbyus

Bugungi kunda yosh avlodga zamonaviy ta'lim berish bilan birga ularni umuminsoniy va milliy qadriyatlar, yuksak insoniy fazilatlar ruhida tarbiyalash, ongi va qalbini mafkuraviy, ma'naviy va axborot tahdidlaridan himoya qilish, ularda g'oyaviy immunitetni shakllantirish masalalari oldimizdagi eng dolzarb va asosiy vazifa sifatida qolmoqda. Shuning uchun ham boshlang'ich ta'lim bola aqliy tarbiyasini kuchaytiradigan, tarbiyaning boshqa yo'nalishlari bilan uzviy bog'liqlikda olib boriladigan, bilim va dunyoqarashning ko'lamini kengaytiradigan, eng asosiysi, yuqori sinflarda muvaffaqiyatli ta'lim olishini ta'minlaydigan bosqichdir. Shu tufayli boshlang'ich sinflarda o'qitiladigan barcha fanlar, ularning bo'limlari, har bir mavzu va tushunchalar alohida e'tibor bilan tanlanadi. O'quvchining bilim saviyasi va darajasiga mos holda aqlining o'sib borishini ta'minlaydigan, kundalik turmush amaliyotida foydalanadigan, hayotda sodir bo'lgan voqea va hodisalarning mohiyatini anglatuvchi materiallar o'tiladi.

Buning uchun har bir fanning mazmuniga kirgan mavzular mutaxassis va olimlar tomonidan o'quvchilar qiziqishi va ijodkorligiga tayangan holda alohida tanlanadi. Ijodkorlik qiziquvchanlik va izlanish xarakteri bilan ham, yangi hissiyotlarni izlash - yangi jarayonlarni tashkil etish xohishi bilan uzviy bog'liq. Ta'lim izlanuvchilari ijodkorlikni muammolarni hal qilish layoqati sifatida belgilash kerakligini aytadilar. Ba'zi mualliflar ijodkorlik insoniy xususiyat deb bilishadi, ba'zilar esa g'oyalarni yaratish qobiliyati bilan bog'liq deyishadi. Ushbu fikrlardan kelib chiqib shunday ta'rif keltirdik: ba'zi shaxslarda bor, ba'zi shaxslarda bo'lsa yo'q qobiliyat. Biroq bu ijodkorlar guruhidan, o'zlari bu holatda muvaffaqiyatga erishishmagan bo'lsalar ham, ijodiy fikr yo mahsulotni taniy oladigan shaxslarni chiqaradi. Ayrim izlanuvchilarning fikricha, ijodiy g'oyalarni tan olish qobiliyatini ham ijodkorlik ta'rifiga kiritilishi kerakligini taklif qilishadi. Chunki tadqiqotchilar ijodkorlik o'ng yarim sharning prefrontalkorteksining faoliyati bilan bog'liq deb hisoblashadi, bu bizning yaxlit ko'rish va tasvirlarni boshqarish qobiliyatimiz uchun javobgardir. Ikkinchisi bizga hodisalar tartibini, ob'ektlarning tuzilishini baholashga, shuningdek ularni yangi usullarda birlashtirishga imkon beradi. Erta yoshda bolalar bir hayvonning boshini boshqasining tanasiga yoki birining panjalarini boshqasiga yopishtirishni yaxshi ko'radilar. Bolalar ko'pincha haqiqatni qo'lga kiritish uchun emas, balki ma'lum ob'ektlar yangi tarzda joylashtirilgan bo'lsa, nima bo'lishini tushunishga harakat qilishadi. Ijodkorlik ham ijobiy ta'sir bilan bog'liq.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'zlashtirgan bilimlari, mahoratini o'z saviyasi darajasida qo'llaydilar. Aqliy faollik, o'tkir zehn, kashfiyotchilik qobiliyatini namoyon etib boradi. Topshiriqni bajarishda o'quvchilarning kreativ faoliyati u yaratayotgan o'quv jarayonida masalalar yechish, muammolarni hal etishda, insholar yozishda rivojlana boradi. O'quvchi bu borada maktabgacha ta'limda va undan keyin shu vaqtgacha olgan bilimlarini tadbiq etib boradi. Bunda o'quvchi yangi usullarni qo'llaydi. Topshiriqni bajarish uchun faollik ko'rsatish, zehniligi, zukkoligi, kashfiyotchiligi, zarur bilimga ega bo'lishi uchun harakat qilishi, muammolarni echishda harakatchanligi, mustaqilligi, mehnatsevarligi, voqea-hodisalar ichida eng muhimini tanlay bilishi, umumiysini ko'ra bilish qobiliyati kabilarni rivojlantirishga imkon beradigan faoliyat kreativ faoliyat samarali faoliyatdir. O'quvchi mustaqil holda bajargan ijodiy ishlar: she'r, insho, hikoya, model, maket, o'yinchoqlar, badiiy mehnat mahsulotlari ijodiy faoliyatni rivojlantiruvchi samarali natijalardir. Ayniqsa ijod, san'at, mehnat, namunalarni yaratishda umumiy ma'lumot bilan birga, ularni yaratish texnologiyasini bilish kasb-hunarga oid bilim ham kerak bo'ladi. Bu borada bolalarning qiziqishlari,

qobiliyati, mayllarini hisobga olgan holda mehnat turlarini o'quv jarayoniga kiritish, ijod turlarining rang- barangligi va xilma-xil bo'lishiga sharoit yaratish talab etiladi.

Hozirgi davrda ayniqsa, ta'limni insonparvarlashtirish o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan intilishidagi shaxsiy faolligini oshirishga qaratilgan. U bilim olish uchun shaxsiy kreativ izlanish qobiliyati va imkoniyatini shakllantiradi. Hozirgi talablarga ko'ra, o'qituvchi bilim berishda passiv ob'ekt bo'lib qolmaydi, balki o'quvchining mustaqil va kreativ bo'lishiga intiladi. Insonparvarlik yondashuvi maktabni bolaning shaxsiyatiga, uning ichki olamiga, hali namoyon bo'lmagan qobiliyati va imkoniyatlariga e'tibor qaratadi.

a) O'quvchilarga insonparvarlik munosabatlarini tarkib toptirish. Pedagogik – psixologik adabiyotlarda ta'limni yangilashda inson qadr qimmatini yuqori qo'yuvchi, o'zaro munosabatlar madaniyatini tarkib toptiruvchi muhitni vujudga keltirishni talab etmoqda.

b) Ta'limni insonparvarlashtirish shaxs jamiyatni yangi talablariga ko'ra tarbiyalashda ta'limni ham ana shu talablar asosida tashkil etish, ya'ni ularni milliy va madaniy an'analarga hamda jamiyatning ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishi darajasiga mos holda shaxsni hurmat qilishi, uning qadr-qimmatini saqlash, imkoniyati va qobiliyatini to'liq namoyon etishi va rivojlanishi uchun shart sharoitlar yaratishni taqozo etadi

c) Ta'limni insonparvarlashtirishda o'quvchilarning ruhiy, jismoniy, intellektual, axloqiy rivojlanishida pedagogik hamkorlik ustuvorlik kasb etadi. O'quv jarayoni va boshqa hayotiy vaziyatlarda erkin, mustaqil fikrlaydigan va faoliyat ko'rsatadigan shaxs insonparvar fuqaroni shakllantirish qaratiladi va barcha pedagogik shart-sharoitlar o'quv jarayonini insonparvarlik yo'nalishida tashkil etadi.

Ta'limda individual yondashuv bu bolalarni bir-biriga taqqoslash emas, balki har bir bolaning o'quv-biluv jarayonida, hayot yo'lining turli bosqichlarida taqqoslashdan iboratdir. Harakatlanish xususiyatlariga qarab farqlanishlar har qanday teng sharoitlarda individning umumiy faolligi, uning harakatchanligi va emosionalligiga qarab yuz beradiyu bolalikdan ulardagi individual farqlar ma'lum bo'la boshlaydi. Bu farqlar ularning xulq-atvori va faoliyatining turli shakllarida ko'rinadi. Ta'limda individual yondashuv bolaning psixik holati, qiziqishi, yashash va o'qish sharoitlarini hisobga olgan holda uni amalga oshirishni talab etadi. Demak, individuallik bolalarning o'ziga xosligini, uning boshqalardan farqini ifodalovchi hislatlari majmuidir.

O‘quvchilar kreativ faoliyatini rivojlantirishda ta’lim jarayonini texnologiyalashtirish ham eng muhim talablardan sanaladi. Bu esa hozirgi fan–texnika sohasida taraqqiy etgan globallashtirish jarayoni kechayotgan ta’limni jahon taraqqiy etgan davlatlari ta’lim tizimi darajasiga tenglashtirishni taqozo etadi. Zero, bugungi kunda ta’lim jarayonini tashkil etishda o‘qitishning an’anaviy usulidan, texnologik, kreativ – izlanuvchanlik usuliga o‘tish bilimlarni tayyor holda o‘quvchiga yetkazishdan, o‘quvchining intellektual qobiliyatini amalga oshirishga yordam beradigan texnologik, kreativ izlanuvchanlik usuliga o‘tish sharoitida texnologik yondashuv aynan o‘quv maqsadlariga erishuv imkonini beradi. Natijada ta’lim oluvchilar faoliyatini rag‘batlantirish, tashabbuskorlikda faoliyat yuritishga xizmat qiladi. O‘quvchilarning kreativ faoliyatini rivojlantirishda o‘z-o‘zini anglash, yoki shaxs “Men” ini shakllantirish ham o‘ta muhimdir. Bu o‘quvchida o‘z xulqini tarkib toptiradigan, o‘z-o‘zini anglagan va anglamagan tasavvurlari tizimi sanaladi. O‘quvchini o‘z “Men”ini anglashi ta’lim natijasi, o‘z-o‘zini anglashning yakuniy darajasidir. Olima Sh.Abdullayeva ta’kidlaganidek, o‘quvchi “Men”i bilan bog‘liq barcha holatlar shuni ko‘rsatadiki, o‘rganish bilimlarni o‘zlashtirishda o‘quvchilar kreativ faoliyatidagi yutuq va kamchiliklar sabablarini tushunishi uchun muhim ahamiyatga ega. O‘quvchi “Men”i yoki boshqacha aytganda o‘z-o‘zini anglashning mazmuni, psixologlar ta’kidlaganidek, ta’lim va tarbiyaning eng muhim natijalaridan biridir. Bu esa bolaning ijtimoiylashuvi jarayonini tashkil etadi. Demak, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini tashkil qilishda ularning tashqi va ichki faolliklarini inobatga olish lozim. Bunda tashqi faollik – tashqaridan va o‘z ichki istak-xohish ta’sirida o‘quvchining bevosita ko‘rish, qayd qilish mumkin bo‘lgan harakatlari tushuniladi. Ichki faollik esa –u yoki bu faoliyatni o‘quvchi tomonidan bajarish mobaynidagi psixik jarayonlarni o‘z ichiga oladigan faoliyat tushuniladi.

Edvard De Bono ijodga ko‘p mehnat bag‘ishlagan. Uning fikricha, evolyutsiya jarayonida bashorat qilinadigan va doimiy ajratib olish qobiliyati rivojlangan. Atrofdagi dunyoni o‘rganib, inson unga ta’sir qiluvchi stimurning turli elementlarini bog‘laydi. Bu faqat bitta element mavjud bo‘lsa ham, ikkinchisining tasvirini yaratishga imkon beradi. Muammo shundaki, Debononing ta’kidlashicha, agar biz elementlarni faqat umumiy narsaning bir qismi deb hisoblasak, ularni qandaydir yangi, o‘ziga xos tarzda tuzish biz uchun qiyin. Ellen Langer ijodkorlikning etishmasligini tushuntirganda xuddi shunday bahslashadi. Uning ta’kidlashicha, bizning harakatlarimiz odatiy, avtomatik va ongsiz bo‘lib qoladi va

xatti-harakatlarimiz ongsiz, ma'nosiz bo'lib qoladi.¹ Debono singari, u biror narsa haqida faol fikr yuritilmaganda, ularni bajarishning moslashuvchan rolini tan oladi. Shuningdek, u ongimizni boshqa vazifalarga qaratishga imkon beradi. Biroq, chuqur ildiz otgan odatlarning ikkinchi tomoni shundaki, ular bizning xatti-harakatlarimizni nazorat qila boshlaydi. Langer, inson o'zini o'zi mazmunli tutishi mumkinligiga ishonch hosil qiladi. Bunda u odamlar ijodkor bo'lishni o'rganishi mumkinligiga ishongan Debononing fikriga qo'shiladi. Buning uchun ularga motivatsiya, shuningdek, yangi muqobillarni topishga yordam beradigan texnikalar majmuasi kerak. Langerning fikriga ko'ra, bu noma'lum farqlarni topish va yangi toifalarni yaratish qobiliyatiga ega bo'lishni anglatadi. Debononing fikriga ko'ra, elementlarning yangi birikmalarini topish yoki ularni kutilmagan nuqtai nazardan ko'rib chiqish qobiliyati shunday paydo bo'ladi.

Olimlarimizning fikrlarini o'rganib chiqishimiz natijasida shunday fikrlarga tayanamiz: boshlang'ich sinflardagi kreativ, ijodkor o'quvchilar doimo qiziquvchan, e'tiborli, o'z oldiga qo'ygan maqsadiga erishish yo'lida qat'iyat va matonat ko'rsatadi. U boy tasavvurga ega va o'rganishga bo'lgan katta ishtiyoqqa ega. Ijobiy fazilatlar bilan bir qatorda, boshqa bolalarning nuqtai nazarini qabul qila olmaslik ham mavjud. Umuman olganda pedagogika-psixologiya fanlari kreativ, ijodkor o'quvchilarga hamroh bo'lishga qaratilgan bir nechta asosiy tamoyillarni qo'llashni taklif qiladi. Bunday holda, bolaning xatti-harakati va uning faoliyatini to'g'ri baholashga asoslanish kerak. Ya'ni qobiliyatlarni aniqlash faqat ularni tayyorlash, o'qitish va o'qituvchilarga psixologik yordam ko'rsatish va qo'llab-quvvatlash vazifalari bilan bog'liq bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bogoyavlenskaya D. B. Ijodiy qobiliyatlarni o'rganish mavzusi va usuli haqida // Psixologik jurnal. 1995 yil. № 5.
2. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD). diss. avtoref.- T., 2017. - 39 b.
3. Ibragimov R. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bilish faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari. - Ped. fan. dok. dis. - T.: O'zPFITI, 2005. - 265 b.
4. Креативность как ключевая компетентность педагога: монография/ Под ред. проф. М.М. Кашапова, доц. Т.Г.Киселевой, доц. Т.В.Огородовой. - Ярославль: ИПК «Индиго», 2013. - 392 с.

---

¹ Bogoyavlenskaya D. B. Ijodiy qobiliyatlarni o'rganish mavzusi va usuli haqida // Psixologik jurnal. 1995 yil. № 5.

5. Козленко В.Н. Проблема креативности личности // Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная /Под. ред. Я.А.Пономарева. - М.: "Совершенство", 1991. - С. 131-148.
6. Musurmonova O. Ta'lim menejerining kasbiy kompetentligi va kreativligi modulining o'quv-uslubiy majmuasi. -T.: BIMM, 2015. -288 b.
7. Maxmudova D.M. Kreativ faoliyat jarayoni-mustaqil o'quv-bilish faoliyatining eng yuqori darajasi // Uzluksiz ta'lim.- 2021. 2-son. - B. 29-33.
8. Nishonaliyev U. Yangi pedagogik va axborot texnologiyalari muammolari va yechimlari. // Pedagogik ta'lim. -2000.- 3- son. - B.11.
9. Eshboeva, Surayyo Kahramon Qizi (2021). USE OF PEOPLE'S ORAL CREATIVITY IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CONCEPTS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON A CREATIVE BASIS. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1 (10), 763-769. doi:10.24412/2181-1784-2021-10-763-769
10. Эшбоева С. и др. Бошланғич синф ўқувчиларининг экологияга оид тушунчаларини креатив ёндашув асосида такомиллаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари //E Conference Zone. – 2022. – С. 124-130.
11. Эшбоева С. и др. Бошланғич таълимда экологик таълим-тарбияни шакллантиришда креативликни такомиллаштириш методикаси //E Conference Zone. – 2023. – С. 29-36.
12. Эшбоева, С. (2023, January). Бошланғич таълимда экологик таълим-тарбияни шакллантиришда креативликни такомиллаштириш методикаси. In E Conference Zone (pp. 29-36).
13. Эшбоева С. и др. Бошланғич синф ўқувчиларининг экологияга оид тушунчаларини креатив ёндашув асосида такомиллаштиришнинг ўзига хос хусусиятлари //E Conference Zone. – 2022. – С. 124-130.
14. Eshboeva S. Creative approach to forming ecological concepts in primary class students. – 2022.
15. Eshboyeva, S. (2022). Didactic possibilities of creative approach in forming ecological concepts in primary class students. Conferencea, 200-205.
16. Eshboeva, S. (2022). Creative approach to forming ecological concepts in primary class students.
17. Эшбоева, С. К. (2018). Влияние индивидуальных особенностей на развитие и воспитание школьников. Гуманитарный трактат, (29), 48-51.